

И на крају, теза је значајна још у једном погледу. На плану борбе за научну теорију политичке економије она претставља одлучан раскид са „марксистичким“ вулгаризаторима економске науке који под видом марксистичке економске теорије развијају анализе које се научно не могу ускладити са теоретском мисли Маркса и Енгелса. Најновији претставници таквих вулгаризација налазе се међу совјетским економистима (в. например, брошуре Островитјанова о преткапиталистичким формацијама, Козлова о робној производњи и др.). У исто време она је одговор и оним економистима који полазећи од вулгарних интерпретација Маркса, истичу да је његова економска теорија данас превазиђена, јер је она, тобоже, везана за капитализам слободне конкуренције, или да она може још да даје само квалитативне анализе, не и квантитативне. Другим речима, да је Марксова теорија употребљива само за револуционисање радних маса, јер објашњава класне односе капиталистичког друштва, али да је неупотребљива у економској изградњи социјализма, јер не даје квантитативне анализе. Аутор је у тези јасно показао до које мере Марксова економска теорија жива и данас, какве она могућности даје како за квалитативну тако и за квантитативну економску анализу.

Милош Самарџија

GOVERNMENT AND INDUSTRY. A Survey of the Relations between the Government and Privately-owned Industry. London, Staples, 1952, 224 p. p.

У обилној литератури о државној интервенцији у привреди. објављеној током последњих двадесет година, ова публикација часописа *Political and Economic Planning* (PEP) заузима специјално место. Она нема претензије теоретског списка; рађена са британском педантношћу, она има само за сврху да до детаља опише савремено функционисање британске привреде уколико је оно регулисано од стране државе. Поред тога, књига садржи и низ разматрања о развоју британског капитализма од кризе 1929—32 наовамо, пропраћених подацима о централизацији капитала, монополизацији и бирократизацији британског друштва, као и о променама у британској друштвеној структури.

Као систематски опис „државнокапиталистичке“ привреде књига је драгоцен. Она даје сумаран приказ порекла и развоја концепције државне интервенције од кризе тридесетих година до недавног доласка конзервативаца на власт; опис државних контролних мера у области домаћих инвестиционих улагања; анализу државног дириговања на пољу спољнотрговинске политике; приказ државне контроле над текућом производњом и над функционисањем тржишта, нарочито у сфери контроле цена, субвенција и тзв. „јутилити“ производње. Посебни одељци посвећени су опису структуре државног апарата који је ангажован у дириговању привредом; организацији статистичке службе која служи као основа државног планирања; „репрезентативним“ органима планирања — удружењима капиталистичких предузетника и радничким синдикатима — који служе као саветодавни органи државе; најзад, положају појединачног приватног предузећа у британској „мешовитој“ привреди — привреди заснованој на капиталистичким односима производње али у великом степену регулисаном од стране државе.

Три ствари остављају најјачи утисак: (1) степен државне контроле над приватном инвестиционом делатношћу; (2) натегнутост

комбинације административних и финансиских метода у државном руковођењу привредом; и (3) степен бирократизације британског друштва и високо коштање државне интервенције.

Државна интервенција у области проширене репродукције иде у два правца. Политика ниске каматне стопе која је спровођена од напуштања златног важења па све до 1951, имала је за сврху да етимулира што већи обим акумулације приватног капитала, — ма и по цену инфлационог притиска који је настајао због тога што је у крајњој линији Енглеска банка имала да финансира разлику између реалне тржишне и вештачки ниже каматне стопе. У истом правцу је деловала и пореска политика кроз врло благо оптерећење нерасподељених профита. Али ове предности, дате приватном капиталу, биле су пропраћене врло оштром државном контролом, скоро дириговањем праваца инвестиција. Та контрола је почела у области извоза капитала после слома фунте 1931, најпре у типичном британском облику „добровољног“ споразума између министра финансија, инвестиционих трустова и лондонске берзе; током времена се поштовала и постепено обухватала и домаће инвестиције, да би на почетку рата 1939 постала потпуна: ниједна нова емисија капитала у вредности преко 5.000 фунти није могла да буде пласирана без одобрења специјалног комитета који је радио по директивама министарства финансија. Паралелно с овом контролом над добијањем и употребом финансиских средстава, ишла је административна контрола: ниједна нова индустријска грађевина није могла да буде започета без одобрења министарства јавних радова, министарства трговине и локалних власти. После рата, једино је повећан „плафон“ код емисије на 50.000 фунти; структура контроле је иначе остала иста. „Лице које жели да подигне ново индустријско постројење, мора најпре да добије одобрење министарства финансија за емисију капитала (акциског или облигациског). Оно затим мора да тражи грађевинску дозволу министарства јавних радова. После тога треба да добије алокацију материјала од министарства трговине. Најзад, њему је потребна дозвола локалног органа за планирање“ (с. 49). Сврха финансиске контроле је обезбеђење да ће приоритет у оквиру расположивих средстава на тржишту капитала добити предузећа која имају највећи „релативни значај у општем националном интересу“.

Шаренило у паралелној примени финансиских и административних инструмената у државном планирању, поред нацистичке Немачке, вероватно нигде није било у тој мери заступљено као у Великој Британији, — ма колико иначе непосредни циљеви планирања у овим двома земљама били различити. Структура досадашње *финансиске интервенције* у Енглеској позната је: активна буџетска политика у сврху одржања пуне запослености, — уколико је потребно кроз дефицитно финансирање и повећање државног дуга; пореска политика делимично у правцу редистрибуције националног дохотка кроз прогресију, а делимично у правцу фаворизовања приватних производних инвестиција кроз пореска ослобођења и олакшице; политика „јевтиног“ новца ради форсирања инвестиционез делатности и ниског коштања државног дуга; врло строг девизни режим ради сузбијања негативног утицаја домаће експанзионе политике на биланс спољних плаћања. Ови методи економске политике јасни су и логично произлазе један из другог; такође је очевидна и њихова кејнзијанска теоретска основа. Али зато методи *административне* контроле изгледају много несигурнији и много више импровизовани, — упркос покушајима да се у књизи и они прикажу као логична целина. Систем алокације сировина, потрошачког рационарирања, субвенционирања, вештачког форсирања јевтине производње масовних артикала, контрола над запослењем,

— све то пре личи на изузетне мере „ратног планирања“, примењене онда кад фискална и монетарна политика откажу под теретом претераних и нереалних захтева производне и личне потрошње, него што изгледа као трајна структура британског планирања. Законодавство којим су административне мере спроведене је несређено; оне често противрече једна другој; испреплетане су са финансиском контролом без реда и често без логике. Иза тих мера нема солидне теоретске линије; и изгледа сасвим природно да је још за време лабуристичке владе систем административне контроле почео да се распада, да би после доласка конзервативаца на власт од њега остали само остаци. Као и свуда другде, и у Енглеској је економска стабилизација учинила сувишном административну дистрибуцију; уместо рационарања картама дошло је рационарање џепом.

Државна интервенција фаворизовала је процес централизације капитала и монополизације британског тржишта. Учешће великих фирми у производној структури битно је порасло; но ово би свакако наступило бар у извесној мери и без државне интервенције, и стога је штета што аутори нису покушали да процене утицај само државног дириговања на разарање атомистичког капитализма. Али је зато много лакше утврдити однос између степена државне интервенције и степена бирократизације привреде, јер је настанак нових слојева бирократије био директно изазван увођењем нових државних контролних мера. Однос административног персонала према производном радништву у привреди повећао се од 13.5% у 1935 на 18.6% у 1948 (узимајући укупно запослење као 100); док је државни цивилни апарат порастао од 374.300 лица у 1939 на скоро двоструки број — 656.000 у 1951.

Задатак који су аутори себи поставили — опис метода британске државне интервенције на њеном мирнодопском врхунцу под лабуристима — свакако је испуњен; тешко се може наћи тако јасно написана књига о компликованој и несређеној материји као што је однос капиталистичке државе према приватној привреди, — поготову кад се ради о британском случају, са типичним избегавањем генералних прописа, шаблона и формалних система и кад су носиоци власти у тој капиталистичкој држави социјалисти. Али зато многа питања која интересују иностраног посматрача остају без одговора. У којој мери је досад изграђена структура државне контроле новог инвестирања трајна? Или, прецизније, који се делови те структуре не могу ликвидирати (упркос доласку конзервативаца на власт), јер без њих савремено британско друштво, са затеченим економским диспропорцијама и са садашњим односом класних снага, не може опстати? Обрнуто, на којим се специфичним секторима привреде може очекивати појачање државне интервенције за случај повратка лабуриста на власт или за случај избијања нове кризе хиперпродукције? Каква је будућност односа између финансиских и административних мера с обзиром на досадашња искуства?

Књига има један велики недостатак. Проблем функционисања национализованог сектора, његов однос према приватном сектору, класни састав његове управе — остали су нерасветљени. О британској национализацији постоји опсежна општа литература, али то никако не искључује потребу да се специјално посматрају узјамни утицаји између државног и приватног сектора у британској привреди. За такво посматрање оквир ове књиге је био идеалан; и велика је штета што он није искоришћен, јер би тек тиме била бачена јасна светлост на реално функционисање савремене „мешовите“, тј. државнокапиталистичке привреде.